

Eylül

GÜNCEL DİL VE EDEBİYAT ARAŞTIRMALARI

Editörler
Mesut GÜN
B. Erdem DAĞISTANLIOĞLU

GÜN - DAĞISTANLIOĞLU

GÜNCEL DİL VE EDEBİYAT ARAŞTIRMALARI

akademisyen.com

ONLINE SİPARİŞ

AKADEMİSYEN KİTABEVİ
Halk Sokak No: 5/A Sıhhiye-Yenişehir/ANKARA
Tel: 0312 431 16 33 - 0312 432 21 84

akademisyenyayinevi

akademisyenctp

AKADEMİSYEN
KİTABEVİ

GÜNCEL DİL VE EDEBİYAT ARAŞTIRMALARI

EDİTÖRLER

Mesut GÜN

B. Erdem DAĞISTANLIOĞLU

© Copyright 2020

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Kitabevi A.Ş.'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kağıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN

978-625-7795-42-5

Kitap Adı

Güncel Dil ve Edebiyat Araştırmaları

Editörler

Mesut GÜN

ORCID iD: 0000-0001-9663-1066

B. Erdem DAĞISTANLIOĞLU

ORCID iD: 0000-0001-8763-1494

Yayın Koordinatörü

Yasin Dilmen

Sayfa ve Kapak Tasarımı

Akademisyen Dizgi Ünitesi

Yayıncı Sertifika No

47518

Baskı ve Cilt

Vadi Matbaacılık

Bisac Code

EDU000000

GENEL DAĞITIM

Akademisyen Kitabevi A.Ş.

Halk Sokak 5 / A

Yenişehir / Ankara

Tel: 0312 431 16 33

siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

YAZARLAR

Ayşenur İPLİKÇİ ÖZDEN

Dr. Öğr. Üyesi, Samsun Üniversitesi,
ORCID iD: 0000-0001-8082-8155

Yusuf TOPALOĞLU

Öğr. Gör. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Yabancı Diller
Yüksekokulu,
ORCID iD: 0000-0003-2832-6902

Sultan KOMUT BAKINÇ

Dr. Öğr. Üyesi, Haliç Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi İngilizce
Mütercim-Tercümanlık Bölümü,
ORCID iD: 0000-0001-7815-389X

Ümit AKIN

Dr, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Türk Dili Bölüm Başkanlığı,
ORCID iD: 0000-0003-1669-5399

Süleyman KASAP

Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi,
ORCID iD: 0000-0001-8367-8789

Merve YORULMAZ KAHVE

Öğretim Görevlisi Doktor, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Türk Dili
Bölüm Başkanlığı,
ORCID iD: 0000-0001-6818-5759

Nevin MAZMAN

Doktora Öğrencisi, Çukurova Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk
Dili ve Edebiyatı Bölümü,
ORCID iD: 0000-0001-8499-5962.

B. Erdem DAĞISTANLIOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi, Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi
Ana Bilim Dalı,
ORCID iD: 0000-0001-8763-1494.

Afina BARMANBAY

Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk
Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü,
ORCID iD: 0000-0001-8038-6668

Muhammet Selim İPEK

Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve
Edebiyatları Bölümü,
ORCID iD: 0000-0002-8743-7648

İsmail EKİNCİ

Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Doğu
Dilleri ve Edebiyatı Bölümü,
ORCID iD: 0000-0003-2728-9097

Tuba KAPLAN

Öğr. Gör. Dr., Gaziantep Üniversitesi,
ORCID iD: 0000-0002-4623-9397

Mehmet KAHRAMAN

Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Dilbilimi Bölümü, Uygula-
malı Dilbilim Anabilim Dalı,
ORCID iD: 0000-0003-3785-2090

İÇİNDEKİLER

- Bölüm 1 Edebî Çeviriye Biçembilimsel Bir Yaklaşım: Tristram Shandy Romanında Önceleme 1
Ayşenur İPLİKÇİ ÖZDEN
- Bölüm 2 Fransızca Adıl Tümleç Kullanımının Yanlış Çözümlemesi Yöntemiyle Karşıtsal Bir İncelemesi..... 23
Yusuf TOPALOĞLU
- Bölüm 3 Henry James’in Roman Sanatının“*The American*”,“*The Ambassadors*” ve “*The Portrait Of A Lady*” Eserlerindeki Tezahürü 57
Sultan KOMUT BAKINÇ
- Bölüm 4 Azerbaycan Tiyatro Toplulukları Üzerine Bir İnceleme 69
Ümit AKIN
- Bölüm 5 Dil, Kimlik Ve Kültür Etkileşimi..... 97
Süleyman KASAP
- Bölüm 6 Menteşe’deki Silikmağara-İn Adlarının Kelime-Anlambilimlik Değerlendirmesi 105
Merve YORULMAZ KAHVE
- Bölüm 7 20. Yüzyılda Doğu Türkçesine Tercüme Edilmiş Fıkhu’l-Ekber ve Dil Özellikleri Üzerine.....117
Nevin MAZMAN,
B. Erdem DAĞISTANLIOĞLU

Bölüm 8	Muhacirlerin Makalelerinde İsmail Bey Gaspiralı'nın Siyasi ve İdeolojik Görüşleri	133
	<i>Afina BARMANBAY</i>	
Bölüm 9	Klasik Dönem Arap Şiirinde Mecâzla İlgili Sanatlar	145
	<i>Muhammet Selim İPEK</i>	
Bölüm 10	Üç Cümel Ve Arap Dilindeki Yeri	161
	<i>İsmail EKİNCİ</i>	
Bölüm 11	İnanç Turizmi Bağlamında Gaziantep	175
	<i>Tuba KAPLAN</i>	
Bölüm 12	Kazak Çocuk Edebiyatı Üzerine	197
	<i>Mehmet KAHRAMAN</i>	

BÖLÜM 7

20. YÜZYILDA DOĞU TÜRKÇESİNE TERCÜME EDİLMİŞ FIKHU'L-EKBER VE DİL ÖZELLİKLERİ ÜZERİNE

Nevin MAZMAN¹,
B. Erdem DAĞISTANLIOĞLU²

Giriş

İslam, ibadet ve hukuk ilmi olan fıkıh, Kur'an ve hadisin İslam toplumunun iki mühim bilgi kaynağı olması yönüyle, çoğunlukla Kur'an ve hadis merkezinde, dinî bilgiyi ve anlayışı ifade eden bir kavram olarak kullanılmıştır. Fıkıhın terim olarak ortaya çıkma tarihi ise Ebû Hanîfe zamanına kadar götürülmekte ve bu bilgiye dair çeşitli kayıtların varlığından söz edilmektedir (Karaman, 1996, s. 1).

Hanefî mezhebinin imamı olan Ebû Hanîfe'nin tam adı, Nu'mân bin Sâbit bin Zûtâ bin Mâh olup âlimin 80/699'da Kûfe'de doğduğu bilinmektedir. İslam dünyasında İmâm-ı Âzam olarak şöhret bulan Ebû Hanîfe, esas şöhretine fıkıh alanındaki faaliyetleri neticesinde ulaşmıştır. Âlimin el-Müsned, el-Fıkhü'l-ekber, el-Fıkhü'l-ebzat, el-Âlim ve'l-müte'allim, er-Risâle, el-Vasıyye, el-Kasîdetü'n-Nu'mâniyye başta olmak üzere, kendisine nisbet edilen ve çoğu akaid alanında birçok eseri bulunmaktadır (Uzunpostalcı, 1994, s. 131-138). Akait ve fıkıh alanında büyük katkıları bulunan Ebû Hanîfe, akait ilim alanını "el-fıkh fi'd-dîn" ve "el-fıkhü'l-ekber" şeklinde anlandırmıştır. Bu hususta kendisine çeşitli eserler atfedilmiş olup bunlardan el-Fıkhü'l-ekber adıyla şöhret bulan risâlesi iki ayrı rivayetten oluşmaktadır. İlk rivayet talebelerinden Ebû Mutî' el-Belhî yoluyla gelmiş ve sonradan el-Fıkhü'l-Ebsat olarak tanınmış, diğeri ise oğlu Hammâd b. Ebû Hanîfe yoluyla gelmiş ve el-Fıkhü'l-Ekber olarak tanınmıştır. Türkiye'de ve Türkiye dışında birçok nüshası olan Fıkhü'l-Ekber üzerine çok sayıda şerh yazılmıştır (Gölçük ve Bebek, 1995, s. 544-546).

¹ Doktora Öğrencisi, Çukurova Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, mznevin@gmail.com, ORCID iD: 0000-0001-8499-5962.

² Dr. Öğr. Üyesi, Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, erdemdgstn@gmail.com, ORCID iD: 0000-0001-8763-1494.

Fıkhü'l-Ekber Tercümesi ve Mütercimi Seyyid Nadirhan Et-Tarâzî

Doğum ve ölüm tarihleri hakkında çeşitli bilgiler olmakla birlikte Batı Kazakistan'ın Özbekistanla birleştiği eski Taraz (Jambul) şehrinde 1895 yılında doğduğu ve 1991 yılında Medine'de vefat ettiği belirtilen Seyyid Nadirhan et-Tarâzî, devrindeki mühim şahsiyetlerden Kur'an ve Hz. Muhammed'in hadisleri üzerine çeşitli dersler almış, ayrıca hukuk ve edebiyat alanlarında kendisini geliştirmiştir (Hamrokulova, 2018, s. 173-174).

Devrindeki siyasi sebeplerden ötürü hayatı sürekli göçlerle geçen Tarâzî, gittiği yerlerde Arapça bilmeyen yurttaşları için dinî açıdan önem teşkil eden ve İslam literatüründe üne sahip olan pek çok eseri *Türkistanlıların* anlayacağı dile tercüme etmeye çalışmıştır. Yazar bunu yaparken eserleri yalnızca bir tercüme olmaktan kurtararak birtakım şerh ve izahlarla zenginleştirmiştir. Bir yanıyla tercüme niteliğinde olan bu eserler diğer taraftan eğitim kitabı hüviyetinde tasarlanmıştır.

Yazarın Abdurrahman-ı Câmî³'nin Kırk Hadis hakkındaki Farsça risalesinin Özbekçe tercümesi ve İmam Ebû Zekeriyâ en-Nevevî'nin Riyazü's-Salihîn⁴ adlı eserinin derin izahlı bir tercümesi bulunmaktadır. Ayrıca mütercimim, Ebû İsmâ et-Tirmizî'nin "Şemâil-i Muhammediyye" adlı eserinin şerhli tercümesi, Tebâreke ve Yasin Suresi'nin tercüme ve şerhi (el yazması), Amme Suresinin tercümesi başta olmak üzere Nuru'l-basar fi sîreti hayru'l-beşer, Akâidü'l-İslâm, Hizbü'l-A'zam, Divân-ı Kasâid-i Mahmudiye, Delil-i Muhâcirân ve Kitabü'l-Hac gibi pek çok eserinin varlığı bilinmektedir. Yazarın⁵ aynı zamanda göçmen Türkistanlılar arasında millî bilinci yaymak amacıyla Almanya'da, Mısır'da, Pakistan'da ve Türkiye'de bazı dergilerde yayımladığı ve halkına seslendiği yazıları ve şiirleri bulunmaktadır (Hamrokulova, 2018, s. 175).

Bu eserler dışında, yazarın mutlaka bahsedilmesi gereken bir başka eseri ise Kur'an'ı Kerim tercümesidir. 20. yüzyılda Doğu Türkçesiyle satır arası Kur'an tercümesi geleneğinin varlığını göstermesi yönüyle oldukça mühim bir yere sahip olan söz konusu tercüme, Kur'an'ın 'Özbek lehçesine' yapılmış ilk tercümesidir (Hamrokulova, 2018, s. 175). Yazar tarafından **Lugati't-Türkistâniyye** şeklinde kaydedilmiş olan bu tercümenin dili için her ne kadar Özbekçe denilse de söz konusu tercümenin bir yandan Uygurca olduğu düşünülürken (Aydar, 2004, s. 156), diğer taraftan aynı eserin Doğu Türkçesine (Çağatayca) ait olduğunu belirten ve tercümeyi bu minvalde değerlendiren çalışmalar da mevcuttur (Mazman, 2018, s. 137).

³ <https://islamansiklopedisi.org.tr/cami-abdurrahman>

⁴ <https://islamansiklopedisi.org.tr/riyazus-salihin>

⁵ Eserlerinin tam listesi ve eserler hakkında ayrıntılı bilgiler için bkz. Mazman (2019).

İncelemeye esas alınan *Fikhü'l-Ekber*⁶ tercümesi, Ebû Hanîfe'nin eserinin Seyyid Mahmud tarafından Doğu Türkçesine yapılmış bir tercümesidir. Eserin gerek dil özellikleri gerekse söz varlığına dair çeşitli hususlar incelendiğinde Doğu Türkçesinin genel kaidelerini yansıttığı açıkça görülmektedir. Tarâzî tarafından kaleme alınmış olan bu eser, birtakım kaynaklarda şerhli tercüme olarak da nitelendirilmektedir.

Tamamı 44 sayfadan oluşan tercümenin, giriş kısmında Karaçi (Pakistan) kaydı ile son sayfasında 'H. 1343 (M. 1905) ve Muharremü'l Harâm 20'⁷ bilgisi bulunmaktadır. Mezkur eserin yazılış tarihi, Seyyid Mahmud'un ana yurdu Taraz'dan ayrılarak göç etmeye başladığı ve Türkistan muhacirleri arasında dayanışmayı sağlamaya çalıştığı yıllara tekabül etmektedir. Afganistan ve Hindistan başta olmak üzere göç ettiği ülkelerde bilimsel konularda faaliyetlerde bulunan Seyyid Mahmud, bir yandan ana yurdundan ayrılmanın zorluğunu yaşarken bir yandan da gittiği yerlerdeki Türkistanlı göçmenleri İslami konularda bilgilendirmeye çalışmış, halkın dinî ve millî duygularını hayatta tutmak maksadıyla pek çok eser yazmıştır. Yazar, aynı amaçlar doğrultusunda Karaçi'de hazırladığı *Fikhü'l-Ekber* tercümesiyle de muhacirlere kendi dilleriyle anlayacakları şekilde seslenmeye çalışmış ve bu nedenle eseri Doğu Türkçesiyle kaleme almıştır.

20. yüzyılda Sovyet Rejimi'nin ve Çarlık Rusyası'nın baskıları ve müdahaleleri altında kendi yurtlarından ayrılan ve başka ülkelerde hayatta kalma mücadelesi veren Türkistanlıları, tek bir çatı altında toplamayı kendilerine gaye edinen İslam âlimleri, aynı zamanda 20. yüzyıl gibi geç bir dönemde Doğu Türkçesi mahsüllerini görmeye vesile olmuşlardır. Yazarın Kur'an tercümesinin dili hakkında kullandığı **Lugati't-Türkistâniyye** ifadesi, bu çalışmada *Doğu Türkçesi* teriminin kullanılmasının gerekçesidir. Köprülü, Eckmann, Brockelmann vd. gibi araştırmacıların farklı terimlerle tasnif edip adlandırdıkları 11. yüzyıl sonrası Türk-İslam edebiyatının dilinin tıpkı Uygur yazım geleneğinde olduğu gibi bir lisan akımı olarak 20. yüzyılın ortalarına kadar sürmesi ve bazen de çok lehçelilikle müşterek bir yazı dili şeklinde kullanılmış olması bu çalışmada bütüncül bir terim tercihini zorunlu kılmıştır.

Eserin Dili

Seyyid Nadirhan et-Tarâzî'nin eserlerini çoğunlukla Özbek lehçesiyle yazdığının (Hamrokulova, 2018, s. 174) belirtilmesine karşın, bu çalışmada incelenen tercümenin dili için *Özbekçe* ifadesi tercih edilmemiştir. Nitekim mütercim tarafından da eserin adı yalnızca *Türkçe*⁸ olarak kaydedilmiştir.

Bilindiği üzere birçok araştırmacı tarafından *Özbekçe* terimi hem *Doğu Türk-*

⁶ فکھ الکبر

⁷ ۲۰ محرم الحرام سنه ۱۳۴۳

⁸ تۆرکچه تېرىمچ تېرىمچات

çesi hem de *Çağatayca* ile doğrudan ilişkili olarak ele alınmış ve bu terimler çoğu kez iç içe geçmiş olarak değerlendirilmiştir. Bu konuda Vambéry ilk akla gelen isimler arasındadır. Araştırmacıya göre, 12.-19. yüzyılların Orta Asya İslâmî Türk Edebiyatının dili için kullanılan *Çağatayca* terimi, hem kendi çağının yaşayan *Orta Asya Türk Şivelerini* hem de *Özbekçeyi* kapsamaktadır. Benzer şekilde *Çağatayca* sözlükler arasında yer alan *Lugat-ı Çağatay ve Türkî-yi Osmânî*'de de *Özbekçe* kelimelere yer verilmiştir. Araştırmacılar tarafından *Özbekçe* ve *Çağatayca*'nın sınırları da kesin çizgilerle belirlenmemiştir. Sovyet Türkologları tarafından hem *Çağatayca* öncesi devirler hem de bazı araştırmacılar tarafından *Çağatayca*'nın bütün ürünleri *Eski Özbekçe* terimiyle karşılanmıştır (Eckmann, 1988, s. 10-12).

Genel anlamıyla Türk dilinin r/z kolunu ifade edecek şekilde tanımlanabilen Doğu Türkçesi terimi *Doğu Orta Türkçesi*, *Türkî* ve *Çağatayca* gibi terimlerle eş görülmüştür. Doğu Türkçesini daha dar anlamda ele alıp Karahanlı, Harezm ve *Çağatay Türkçelerini* Orta Asya Türkçesi olarak ifade eden ve bu dönemi Doğu Türkçesi terimi ile karşılayan araştırmacılar da bulunmaktadır (Brockelmann, 1954'ten akt. Ata, 2010, s. 31). M. Quatremère, Pavet de Courteille ve J. Theodor Zenker gibi Türkologlara göre ise *Çağatayca* denilince ilk akla gelen terimler Doğu Türkçesini karşılamak üzere kullanılan *Türk Oriental* ve *Osttürkisch* sözcükleri olmuştur (Eckmann, 1988, s. 11). Bu çalışmada ele alınan eserin dili için de *Doğu Türkçesi* terimi tercih edilmiştir.

Yazım Özellikleri

İncelenen metinde, Türkçe tercüme kısmı genel itibarıyla harekesizdir. Ancak Türkçe tercümenin içinde yer verilen Arapça ve Farsça sözcüklerde düzensiz şekilde ötre, şedde ve tenvin gibi işaretlerin kullanıldığı görülmektedir.

مُكَلَّفٌ 'mükellef' (5/11);

تَمَامًا 'tamâmen' (10/4);

مُنَزَّهٌ 'münezzeh' (12/1);

أَوَّلٌ 'avval' (13/1);

مُحِبِّبٌ 'ucub' (20/15);

مُنَزَّهَةٌ 'münezzehdür' (6/1);

اللَّهُ 'Allah' (11/2)

مُيَسَّرٌ 'müyesser' (42/15)

مَسْئُولٌ 'mesül' (20/13)

أُمَّتٌ 'ümmet' (32/2)

Bu sözcükler dışında metinde bulunan ayet veya hadislerin ve Arapça bazı ibarelerin yer aldığı kısımlarda da hareke kullanımı mevcuttur:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
اَصْلُ التَّوْحِیْدِ وَمَا یَصِحُّ الْاِیْتِقَادُ عَلَیْهِ

(5/1-2)

Fıkhü'l-Ekber tercümesi, Türkçe sözcüklerin kök ve eklerindeki ünlülerin harfle gösterimi bakımından Doğu Türkçesi yazım özelliklerine uymaktadır: *maḥluḳlar* 'yaratılmışlar' (11/3), *körür* 'görür' (11/5), *bilüp* 'bilip' (11/4), *ḥaberdār bolur* 'haberdar olur' (13/2), *edepsizlikdür* 'edepsizliktir' (31/1), *işlerni kıılır* 'işleri yapar' (13/7), *ḥällerning* 'durumların' (13/19), *müselmān bolurlar* 'müslüman olurlar' (14/1), *ḥāletleridin* 'durumlarından' (14/5), *kılgandır* 'yapandır' (14/17),

Söz konusu tercüme, Türkçe sözcüklerde /t/ ve /s/ sesleri için س (sin) ve ص (sad), ط (tı) ve ت (te) ayrımı yapılmaması bakımından ve art ünlülü sözcüklerde sin ve te harflerinin kullanılması açısından Uygur yazım geleneğini yansıtmaktadır: *toḡulḡandır* 'doğulmuştur' (7/8), *kılsa* 'yapsa' (6/10), *ata* 'baba' (7/7) *atası* 'babası' (7/8), *tura almas* 'duramaz' (12/1), *toḡdurlar* (22/1), *turdılar* 'durdular' (37/3), *turup* 'durup' (41/15), *kılsun* 'yapsın' (41/16).

Türk dil tarihî evrelerinde /e/~/è/~i/ kullanımı bakımından Orhun Yazıtlarından itibaren tartışılan bu sesin gerek okunuşu gerekse gösterimi hususlarında araştırmacılar arasında bir fikir birliğinden söz etmek mümkün değildir. Thomsen tarafından Orhun ve Yenisey yazıtları için bir /è/ sesine işaret edilmesine karşılık Radloff Ana Türkçe için yalnızca /e/ ünlüsü kabul etmiştir. Genel itibarıyla 14. yüzyılın ortalarına kadar devam eden ve Harezmi Türkçesinde de muhafaza edilen bu ses, Nehcü'l-Ferâdis'in Yeni Cami nüshasında üstünlü ع ile işaretlenen bir sese dönüşmüştür (Eckmann, 1988, s. 18). Bu işaret ile muhtemelen i ya da kapalı e (è)'ye dikkat çekildiği düşünülmektedir (Eckmann, 1958, s. 121; Yılmaz, 1991, s. 159). Kısasü'l-Enbiyâ bu sesin yazımı konusunda /i/ tarafındadır (Ata, 2002, s. 48). Çağatayca metinlerde ise söz konusu sese ya modern Kazan Türkçesi telaffuzuna göre i olarak (ışık, kis-, kil-) ya da Orta Asya Türk Şiveleri'nde olduğu gibi /è/ şeklinde (èşik, kès-, kèl-) işaret edilmiştir (Eckmann, 1988, s. 18).

Bu çalışmanın konusu olan tercümede yer alan örneklerde ise /è/ söz başında "elif+ye", söz içinde ise "ye" harfi ile gösterilmiştir. Bu ses bazen de harfle gösterilmemiştir. Burada sunulan örneklerde metnin aslına sadık kalınarak söz konusu ses /i/ ile işaretlenmiştir: *itmek* 'etmek' (5/12), *irkeklik* 'erkeklik' (6/1), *ma'lûm imesdür* 'açık/belli değildir' (6/5), *kilse* 'gelse' (6/17), *körüşi irür* 'görüşüdür, bakışıdır' (12/6), *kile almaydur* 'gelememiştir' (13/6), *kilür* 'gelir' (14/14), *kiltürdim* 'getirdim'

(5/12), *kiltürünġ* 'getirin' (5/17), *kiçe* 'gece' (19/7), *męn* 'ben' (34/9), *can dip* 'diyerek' (42/15), *birdiler* 'can verdiler' (43/3), *yok idi* 'yoktu' (43/4), *kitgen irdiler* 'gidendiler' (43/18) *kitgen* 'giden' (43/18).

Ses ve Şekil Bilgisi

Ses bilgisi ve şekil bilgisi bakımından Doġu Türkçesine ait metnlerinin dikkat çekici özelliklerinden biri, sözcük kök veya gövdelerine ulanan eklerin çoġu zaman uyumsuzluk göstermesidir. Eraslan'a göre ek uyumsuzluġunu, imla kararsızlıġı ve tereddütlü telaffuz durumunun varlıġı ile ifade etmek mümkündür. Bahsedilen bu husus Doġu Türkçesi metnlerinde çoġunlukla yönelme durumu ekinde görülmektedir. Genellikle Arapça ve Farsça sözcüklerde karşılaşılan ek uyumsuzluġu, zamanla Türkçe kelimelere de yansımıştır (Eraslan, 1970, s. 115-116). Eckmann da çoġunlukla Arapça ve Farsça sözcüklerde art ünlülü ekler kullanıldığına dikkat çekmiş (Eckmann, 1988, s. 12) ve bu uyumsuzluġun nedenini Türkçe olmayan kelimelerin art sıradan ünlülerle telaffuz edilmesi olarak göstermiştir (Eckmann, 2003b, s. 113). Eraslan ve Eckmann'dan sonra yapılan çalışmalarda Doġu Türkçesi metinleri için ek uyumsuzluġu olarak belirtilen kimi kullanımların esasında bir uyumsuzluk teşkil etmediġi üzerinde durulmuştur. Zira Türkçenin tarihî dönemlerine ait çeşitli sözcüklerin nasıl telaffuz edildiġi konusundaki bilgiler genellikle standart imladan uzaklaşan örneklere ve bazı Latin harfli kaynaklara dayanmaktadır (Oral Seyhan, 2004; Şen, 2007). Oysa araştırmacılara göre uyumsuzluk olarak nitelendirilen şey, doğrudan telaffuzla ilgili bir durumdur ve aslında bu husus sözcüklerin söyleniş biçimleriyle ilgili açıkça bilgi vermektedir.

Doġu Türkçesinde görüldüğü gibi Fikhü'l-Ekber tercümesinde de Arapça, Farsça ve Türkçe sözcüklerde kök/gövde-ek uyumu açısından farklı kullanımlar tespit edilmiştir. Bu durum çoġunlukla ön ünlülü bazı kök ve gövdelerin art ünlülü ekle birleşmesi neticesinde ortaya çıkmıştır: *'ibâdetġa* 'ibadete' (5/11); *ferişteleriġa* 'meleklerine' (5/13); *kitaplarıġa* 'kitaplarına' (5/13); *ķaderġa* 'kadere' (5/14); *şekilġa* 'şekline' (6/1); *huzüriġa* 'huzuruna' (6/8); *vücutġa* (6/10); *imânlik* (6/10); *öziġa* 'kendine' (12/2); *bizġa* 'bize' (12/10), *nerseķi* 'şeyi' (20/12), *istifâde* *ķılġanliklerin* 'yararlandıklarını, faydalanmış olduklarını' (40/18).

İncelenen tercümede, Doġu Türkesinde olduġu gibi çok heceli sözcüklerin ikinci hecesindeki, son sesteki, ek başındaki ve ek sonundaki /g/, /ġ/'ların korunduġu görülmektedir: *ķalġan* 'kalan' (2/1), *ölüg* 'ölü' (6/7), *sözlegüci* 'söyleyen' (10/13), *öziġa* 'kendine' (12/2), *ķandaġ* (12/5), *emriġa* 'emrine' (22/1), *tüşgendür* 'düşendir' (22/5), *alarġa* 'onlara' (22/9), *ķilgenlikin* 'gelmişliġi' (34/13), *muķafız* *ķılġuķı* 'koruyan' (34/12), *ķatunlarıġa* 'eşlerine, ķatunlarına' (35/3), *irkeklerġa* 'erkeklerine, eşlerine' (35/3), *ķavmim bolġan* 'kavmin olan' (36/2), *uluġlar* 'ulular' (40/12), *ķatiġ* 'katı, sert' (44/1), *bundaġ* 'böyle, kitgen 'giden' (43/18).

Eski Türkçenin söz başındaki /t-/ sesi Doğu Türkçesinde birkaç sözcük dışında söz başında muhafaza edilmiştir: *tiğüzüpdürler* 'erişmişlerdir' (5/4), (5/8), *tirilürler* 'dirilirler' (6/7), *toplanur* 'toplanır' (6/8), *turur* 'durur' (10/15), *tura almas* 'duramaz' (12/1), *tokdurlar* (22/1), *turup* 'durup' (41/15). Doğu Türkçesinde sıklığı yüksek olan bazı sözcüklerde /t-/>/d-/ değişimi görülmektedir. Bu durum özellikle de *ti-* ve *tur-* fiilleri için geçerlidir. Aynı şekilde *turur* sözcüğünün de birkaç örnekte *durur* (5/5) şeklinde olup metin genelinde büyük oranda ekleşmiş hâliyle (*turur*>*durur*>*dur*) kullanıldığı saptanmıştır: *işitgendürler* 'işitmişlerdir' (10/11), *dime* 'deme' (12/10), *dir* 'der' (12/10), *digen* 'denilen' (22/4), *edepsizliktür* 'edepsizliktir' (31/1), *dirler* 'derler' (40/7), *köpdür* 'çoktur' (40/8), ... *kıluhdurlar* '... yapmışlardır' (40/19).

Metinde, Doğu Türkçesinde olduğu gibi söz başındaki /k-/ , /k-/ sesleri muhafaza edilmiştir: *küni* 'günü' (5/15), *küninde* 'gününde' (6/7), *kile almas* 'gelemez' (6/13-14), *Kilse* 'gelse' (6/17), *kişi* 'kişi' (9/2), *köngül* 'gönül' (9/14), *kılsam* '.. yapsam' (22/1), *kibidür* 'gibidir' (22/3), *köp* 'çok' (44/1). Doğu Türkçesinde /k/ sesini ihtiva eden bazı sözcüklerde, bu sesin süreklileşip /h/ olduğu bilinmektedir (Eckmann, 2003a, s. 39-40). Tercümede geçen *yaḥşı* 'iyi' (5/16) ve *oḥşarlar* 'benzerler' (35/3) sözcükleri -k->-h- değişimine, *hatunlarıḡa* 'hatunlarına' (35/3) sözcüğü ise k->h- ses değişimine birer örnektir.

Eski Türkçenin söz başında bulunan, Harezmi - Altınordu Türkçesinde ve Çağataycada genellikle -korunan /b/ sesi (Eckmann, 2003a, s. 36; Ata, 2002, s. 52), incelenen tercümede de söz başında muhafaza edilmiştir. Tespit edilen sözcükler bağlamında söz başı /b/lerinin seslik gelişmelerini şu şekilde tanımlamak mümkündür: *bardur* 'vardır' (5/16), *bolur* 'olur' (6/10), *bolmas* 'olmaz' (6/13), *bolgan* 'olan' (12/8), *bizḡa* 'bize' (12/10), *birdür* 'birdir, tektir' (22/6), *az bolup* 'az olup' (34/11), *birdiler* 'verdiler' (43/3), *birip* 'verir' (44/13), *basturup* 'bastırıp' (44/16).

Doğu Türkçesinde, söz başı /b-/ sesi, bir sözcüğün kök veya gövdesinde /n/ veya /ng/ bulunması hâlinde (Eckmann, 2003a, s. 36; Ata, 2002, s. 52) gerileyici nazal benzeşmeyle /m-/'ye dönüşmektedir. Metinde yer alan birkaç sözcükle bu durum tanıklanmaktadır: *mundın başka* 'bundan başka' (34/4), *mēn* 'ben' (34/9), *manḡa* 'bana' (42/15), *minḡ* 'bin' (44/14) vb.

Eski Türkçedeki /-d-/ , /-d/ sesleri, Karahanlıca için karakteristik bir unsur olan /-ḡ-/ , /-ḡ/ sesine dönüşürken Harezmi Türkçesinde /-ḡ-/ , /-y-/ ve /-ḡ/ , /-y/ olarak kullanılmıştır. Karahanlı ve Harezmi Türkçelerinde geçen /ḡ/ ise Doğu Türkçesinin belirgin ses değişimlerinden biri olarak y'ye dönüşmüştür (Eckmann, 1988, s. 25). Fıkhü'l-Ekber tercümesinde /y/ ile tanıklanan kelimelerden bazıları şunlardır: *andın kiyin* 'ondan sonra' (5/14), *koydılar* 'koydular' (43/17), *ḡabirḡa* 'koyulduḡuz' 'mezara koyuldunuz' (43/11), *büyük* 'büyük' (38/6).

İsim

Harezmi Türkçesinde bulunmayı karşılamak üzere kullanılan ve ulandığı sözcüğün son ses ötümsüzüyle düzenli olarak ötümlenmesine girmeyen {+dA} eki (Ata, 2002, s. 63) Çağataycada da kullanılmış olup ötümlenmesi bakımından daha düzenli bir kullanım arz etmiştir (Eckmann, 2003a, 70). İncelenen metinde bulunma durumu eki {+dA} şeklindedir: *islāmıda* ‘İslamında’ (5/11), *tarāzuda* ‘terazide’ (5/16), *huşūşda* ‘konuda’ (5/17), *hākharıda* ‘haklarında’ (5/18), *‘itikādınġ* ‘inancın’ (5/6), *kitapda* ‘kitapta’ (5/6), *künide* ‘gününde’ (6/7), *dünyada* ‘dünyada’ (6/16), *ortalarıda* ‘ortalarda’ (9/4), *könġülleride* ‘gönüllerinde’ (9/14), *bātında* ‘içyüzünde, içinde’ (22/1), *secdede* ‘secdede’ (43/3), *üstide* ‘üstünde, üzerinde’ (43/18), *yiryüzide* ‘yeryüzünde’ (43/21).

Ayrılma durumu eki Harezmi Türkçesinde {+dIn} biçimindeyken (Ata, 2002, s. 63), Çağataycada ötümlenmesine büyük oranda uymuştur (Eckmann, 2003a, s. 72). İncelemeye esas alınan metnin genelinde ayrılma durumu eki olarak {+dIn} kullanılmıştır: *tarafıdın* ‘tarafından’ (5/14), *nurdın* ‘nurdan’ (5/19), *andın* ‘ondan’ (6/11), *bendeleridin* ‘kullarından’ (6/15), *hasāpdın* ‘hesaptan’ (6/15), *‘azābıdın* ‘azabından’ (6/19), *şıfatlarıdın* ‘özelliklerinden’ (11/3), *yolıdın* ‘yolundan’ (26/3), *üstādlarıdın* ‘üstatlarından, hocalarından’ (35/13), *bolġandıdın* ‘olduktan sonra’ (43/5), *özünġızdın* ‘kendinizden’ (43/11), *oġşamakdıdın* ‘benzemekten’ (43/12).

Doğu Türkçesinde genel belirtme durumu eki olarak kullanılan {+nI} ve iyelik üçüncü kişilerden sonra sıklıkla kullanılan {+n}, Fıkhü'l-Ekber tercümesinde de benzer biçimdedir: *işlerni* ‘işleri’ (13/7), *vücüdümüzni* ‘vücudumuzu’ (20/2), *günahlarıni* ‘günahları’ (20/6), *şol* ‘ibāretni ‘şu meydana geleni, gelen şeyi’ (31/3), *ebū hanıfeni* ‘Ebu Hanife’yi’ (43/1), *rūzenġızni* ‘orucunuzu’ (43/8), *sizni* ‘sizi’ (43/19), *kilgüçilerni* ‘gelenleri’ (43/12), İyelik üçüncü kişi eki almış sözcüklerin üzerine {+n} ekinin getirildiği örnekler ise şöyledir: *cemālin* ‘yüzünü’ (22/10), *didārın* ‘yüzünü’ (22/16) vb.

Harezmi Türkçesi metinlerinde {+nInġ} / {+nUnġ} olarak görülen tamlayan durumu eklerine (Ata, 2002, s. 61), Çağataycada nadiren yuvarlak ünlülü olmakla birlikte çoğunlukla düz ünlülü {+nInġ} biçimde rastlanmıştır (Eckmann, 2003a, s. 64). Fıkhü'l-Ekber’de ekin düz ünlülü kullanımları tanıklanmıştır: *ilmniniġ* ‘ilmin’ (34/10), *hātunlarınġ* ‘kadınların’ (34/11), *erkeklerinġ* ‘erkeklerin’ (34/11), *kıyāmetniniġ* ‘kıyametin’ (34/13), *anınġ* ‘üçün ‘onun için’ (36/3), *türkistan muhācirlerininġ* ‘Türkistan göçmenlerinin’ (36/4), *bizniniġ* (43/9).

Çağataycada asıl yönelme durumu eki olarak kullanılan {+GA} eki (Eckmann, 2003a, s. 66), Fıkhü'l-Ekber tercümesinde de sıkça geçmekte olup genellikle kök-gövde/ek uyumunda görülen farklılıklar açısından Doğu Türkçesine benzer kullanımlar sergilemektedir: *‘ibādetġa* ‘ibadete’ (5/11); *feriştelerġa* ‘melekleri-

ne' (5/13); kitaplarığa 'kitaplarına' (5/13); kaderğa 'kadere' (5/14); nerseğa 'bir şeye'(5/15); şekilğa 'şekline' (6/1); huzūriğa 'huzuruna' (6/8); vücudğa (6/10); imānlik (6/10); öziğa 'kendine' (12/2); bizğa 'bize' (12/10),

İncelenen metinde çokluk eki olarak {+lAr} kullanılmıştır: maḥlūklar 'yaratılmışlar' (11/3), günahlarnı 'günahları' (20/6), ḥatunlar 'kadınlar' (34/2), müselmānlar "Müslümanlar" (34/10), ḥatunlarınḡ 'kadınların' (34/11), nerseler 'birşeyler' (34/12), irkekler 'erkekler' (35/3), kilḡüçilerni 'gelenleri' (43/12).

Fıkhü'l-Ekber tercümesinde iyelik eklerinin bağlayıcı ünlülerinin, Doğu Türkçesinde olduğu gibi (Eckmann, 2003a, s. 61-63; Ata, 2002, s. 64-66), eklendikleri sözcüklerin son hecelerindeki ünlüyle dudak uyumuna girdikleri görülmüştür. Ayrıca birinci ve ikinci çoğul kişi iyelik ekinin ek ünlüsünün dudak uyumuna uymadığı saptanmıştır: özünḡizdin 'kendinizden' (44/11), özünḡizğa 'kendinize' (44/12), vücūdumzını 'vücudumuzu'(20/2). Tercümede kullanımı örneklenen diğer iyelik ekleri ise şunlardır: künide 'gününde' (6/7), atası 'babası' (7/8), ortalarıda 'ortalarında' (9/4), yaratmasıdın 'yaratmasından' (22/9), birmesidin 'vermesinden' (22/10), işleridin 'işlerinden' (31/2), ülemālarıdın 'bilginlerinden' (32/6), cenāzeleri (44/13), oğulları 'çocukları, oğulları' (44/15), üstide 'üstünde' (43/18).

Harezmi Türkçesindeki üçüncü kişi iyelik ekinden sonra getirilen durum eklerinde zamir n'si kullanılırken, Çağatayca unsurların baskın olduğu Kısasü'l-Enbiyâda zamir n'sinin kullanımında bir tutarlılık görülmemektedir (Ata, 2002, s. 48, 65; Eckmann 2003b, s. 15). Ancak Doğu Türkçesi metinleri için karakteristik bir unsur olan zamir n'sinin kullanımı -manzumeler dışında- ortadan kalmıştır. Bu kullanımın söz konusu tercümedeki bazı örnekleri şöyledir: islāmıda 'İslamında' (5/11), ḥaklarıda 'haklarında' (5/18), yaratmasıdın 'yaratmasından' (22/9).

Metinde tespit edilen kişi zamirleri şu şekildedir: andın 'ondan' (5/14), miz 'biz' (12/10), bizler (19/9), anı 'onu' (19/16), alar 'onlar' (22/3), alarğa (22/9), biz (31/3), meḡ (34/9), anınḡ 'onun' (36/3), alarda 'onlarda' (42/6), manḡa 'bana' (42/15), sizni (43/19), siz (43/20), birinci çoğul kişi kaydedilen miz/biz sözcüklerinin kullanımı metin içerisinde tutarlılık göstermemektedir. bizğa 'bize' (12/10), miz 'biz' (31/3). Çağataycada benim ve bizim gibi şekilleri görülmemektedir (Eckmann, 1958: 124). Fıkhü'l-Ekber'de de benzer kullanım söz konusudur: bizninḡ 'bizim' (43/9).

Metinde tespit edilen dönüşlülük zamiri ise iyelik ekleri ile 'öz' kelimesinden oluşmaktadır: öziğa 'kendine' (12/2), özünḡizdin 'kendinizden' (44/11), özünḡizğa 'kendinize' (44/12), özi 'kendisi' (44/14). Burada sunulan zamirler dışında, söz konusu tercümede nerse belgisiz zamiri ile bu ve şol işaret zamirlerinin de sıkça kullanıldığı tespit edilmiştir: nerseğa 'bir şeye'(5/15), bu iki nerseḡı 'bu iki şeyi' (20/12), budur (32/3), şoldur 'şudur' (32/3), nerseler 'bir şeyler' (34/12). vd.

Fıkhü'l-Ekber tercümesinde sık kullanımını dikkat çeken hususlar arasında sıfat, zarf, edat ve bağlaç görevinde kullanılmış olan kimi sözcükler yer almaktadır. Metinde, 'bu, uşol ve şol' sözcüklerinin işaret sıfatı göreviyle, 'avval, kiyin, başka, üçün ve bile' sözcüklerinin ise metin genelinde son takı olarak kullanıldığı saptanmıştır.

andın kiyin 'ondan sonra' (5/14), bolğandın kiyin 'olduktan sonra' (43/5).

küfrdin başka 'nankörlük etmekten, dini inkar etmekten başka' (20/6), uşol 'amelni 'şu işi' (20/12), maşamda başka 'görevden başka' (31/1-2), mundın başka 'bundan başka' (34/4), kitaplarıdın başka 'kitaplarından başka' (42/8).

yaratmasıdın avval 'yaratmasından önce' (22/9), birmesidin avval 'vermesinden önce' (22/9),

şol 'ibāretni 'şu gelen şey' (31/3), şol 'ömrde 'şu ömürde' (37/14).

cenāzeleri üçün 'cenazeleri için' (43/13), imam bolmaşları üçün 'imam olmaları için' (35/13).

Bunlar haricinde, tercüme genelinde köp ve ziyāde miktar zarfları ile *likîn* bağlacının da sıklıkla kullanıldığı görülmektedir: *köp yığladılar 'çok ağladılar' (44/1), ahiretga sefer kılsa likîn imān bile kitgen bolsa 'ahirete eğer imanla gitmiş olsa' (20/7), ziyāde bolur 'daha çok olur' (35/1).*

Fil

Fıkhü'l-Ekber tercümesi, Doğu Türkçesinin geçmiş zaman, gelecek zaman ve geniş zaman haber kiplerini içermektedir.

Tercümede belirsiz geçmiş zaman iki ayrı biçimle ifade edilmiştir: Birinci biçim "{-p} + (turur/ durur/ {-DUr}) + Kişi Zamiri" şeklinde olup en sık kullanılan belirsiz geçmiş zaman yapısıdır: *tigüzüpdürler 'erişmişlerdir' (5/4), körüp turur 'görmüştür' (10/15), satıpdur 'satmıştır' (31/2), dipdürler 'demişdirler' (34/7), beyān kıılupdurlar 'bildirmişlerdir' (40/19).*

İkinci tip belirsiz geçmiş zaman ise "{-Gan} (turur / {-dUr})" şeklindedir: *işit-gendürler 'işitmişlerdir' (10/11), tüşgendür 'düşendir' (22/5), vaki' bolğandur 'olan olmuştur' (34/1-2), izdihām bolğandur 'kalabalık olmuştur' (40/18).* Eckmann'a göre bu yapı, etkisini sürdüren ve tamamlanmamış bir eylemi ifade etmek üzere kullanılan bir yapıdır (2003a, s. 124-125).

Belirli geçmiş zaman çekiminin, {-DX} eki üzerine iyelik kökenli kişi eklerinin ulanmasıyla yapılmış olan tercümede, en çok 2. ve 3. çoğul iyelik kökenli kişi çekimlerine rastlanmıştır: *kiltürdim 'getirdim' (5/12), işittim 'duydum' (34/9), turdılar 'durdular' (37/3), hazır bolur irdiler 'hazır olurlardı' (43/1), yığladılar (44/1), cem' kıılğan irdinğiz 'toplanmıştınız, bir araya gelmiştiniz' (44/11), can birdiler 'can verdiler' (43/3), yok idi 'yoktu' (43/4), koyup kitgen irdiler 'koyup gidendiler' (43/18).*

Çağataycada geniş zaman, fiil üzerine getirilen “{-r}/ {- Ar}/ {-(y)Ur} + Kişi Zamiri” ile sağlanmışır (Eckmann, 2003a, s. 102). Geniş zaman çekiminin olumsuz biçimi ise -mAs ile yapılmıştır. Benzer kullanımlar, Fıkhü'l-Ekber tercümesinde de saptanmıştır: *ma'lûm imesdür 'açık/belli değildir' (6/5), tirilürler 'dirilirler' (6/7), toplanur 'toplanır' (6/8), kile almas 'gelemez (6/13-14), körür 'görür' (11/5), tura almas 'duramaz' (12/1), dir 'der' (12/10), işlerni kıılır 'işleri yapar' (13/7), hüdâ için bolmas 'Allah için olmaz' (20/15), rivâyet kıılurlar 'rivayet ederler' (34/7), beyân kıılır men 'bildiririm' (34/9), muhafız kıılguç bolur 'koruyan olur' (34/12), şirk bolurlar 'şirk olurlar' (35/2), oğşarlar 'benzerler' (35/3), yâd kıılurlar 'hatırlarlar, anarlar' (35/7), dirler 'derler' (40/7).*

Fıkhü'l-Ekber tercümesinde kullanılan emir-istek ekleri Doğu Türkçesiyle uygunluk göstermektedir: *kiltürünġ 'getirin' (5/17), digen sözni kıılma 'denilen sözü yapma' (19/10), cudâ kıılmasun 'ayırmasın' (20/1), işitsün 'dinlesin' (20/11), tigen bolsun 'denilen olsun' (22/5), rahmet kıılsun 'bağışlasın' (43/19).*

Tercümede şart kipi, fiil üzerine eklenen {-sA} eki ve iyelik kökenli kişi ekleriyle sağlanmışır: *ğayr kıılsa 'yapsa' (6/10), itikâd bolsa 'inancı olsa' (6/12), ihtiyâr kıılsa 'seçse' (6/13), kilse 'gelse' (6/17), kitgen bolsa 'giden olsa' (20/7), ahiretġa sefer kıılsa 'ahirete gitse, vefat etse' (20/7), münâsip körse 'uygun görse' (20/10), müyesser bolsa idi 'kolaylıkla ortaya çıksaydı' (42/15).*

Birleşik Çekimler

İncelenen tercümede tespit edilen belirsiz geçmiş zaman, geniş zaman ve şart kipinin hikâye birleşik çekimleri Doğu Türkçesiyle uygunluk göstermektedir.

Geniş zamanın hikâyesi, “{- (X)r} + irdi” yapısı ile sağlanmışır: *istifâde kıılır irdiler 'yararlanırlardı' (42/8), hazır bolur irdiler 'hazır olurlardı' (43/1).*

Belirsiz geçmiş zamanın hikâyesi, “{-gAn} + i(r)di” biçimindedir: *içürülgen idi 'içirilmişti' (43/3), cem' kıılğan irdinġiz 'toplanmıştınız, bir araya gelmiştiniz' (44/11),*

Şart kipinin hikâyesi “{-sA} + i(r)di” şeklindedir: *müyesser bolsa idi 'kolaylıkla ortaya çıksaydı' (42/15).*

Bildirme (Ek-Fiil Çekimi)

Ek fiilin olumlu ve olumsuz bildirme çekimine yönelik saptanan sözcüklerin, Doğu Türkçesinin bazı karakteristik özelliklerini yansıttığı görülmüştür. Metinde, olumlu bildirme çekimi çoğunlukla Doğu Türkçesinde de olduğunu gibi (Eckmann, 2003a, s. 132-133; Ata, 2002, s. 71-72), tur- / dur- fiilinin ekleşmiş biçimi olan {-DUr} ekiyle sağlanmışır: *anınġ şifatıdır 'onun özelliğidir' (10/13), bir zât-dur (10/14), özidiür 'kendisidir' (13/4), bardur 'vardır' (22/7), edepsizlikdür 'edepsiz-*

liktir' (31/1), *mevcüddur* (31/3), *budur* (32/3), *şoldur* (32/3), *köpdür çoktur*' (40/8), *kullarıdır 'kullarıdır'* (42/6), *birdür 'birdir, tektir'* (42/6).

Olumsuz bildirme ise imes ve yok idi sözcükleriyle karşılanmıştır: *ma'lûm imesdür 'açık/belli değildir'* (6/5), *yok idi 'yoktu'* (43/4).

KAYNAKLAR

1. Ata, A. (2002). *Harezm-Altın Ordu Türkçesi*. İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi.
2. Ata, A. (2010). Moğol fütuhâtı ve Doğu-Batı Türk yazı dili kavramları üzerine. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*. 17 (1), 29-37.
3. Aydar, H. (2004). Uygurlarda Kur'an çalışmaları. *Bilig*. 28, 137-171.
4. Eckmann, J. (1958). Çağatay dili hakkında notlar. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, C. 6, 15-126.
5. Eckmann, J. (1988). *Çağatayca el kitabı* (Güney Karaağaç, Çev.). İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
6. Eckmann, J. (2003a). *Çağatayca el kitabı* (1. bs.) (Günay Karaağaç, Çev.). Ankara Akçağ Yayınları 456.
7. Eckmann, J. (2003b). *Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi üzerine araştırmalar* (2. bs.) (Osman Fikri Sertkaya, Haz.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları 635.
8. Eraslan, K. (1970). Doğu Türkçesinde ek uyumsuzluklarına dair. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. 18, 113-124.
9. Gölçük, Ş. & Bebek, A. (1995). el-Fikhü'l-Ekber. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 12 (544-547).
10. Hamrokulova, Ş. (2018). Qozog'istonlik olimlarning Islomshunoslik fanining rivojiga qo'shgan hissasi. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*. 5(14), 171-179.
11. Karaman, H. (1996). Fıkıh. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 13 (1-14).
12. Mazman, N. (2018). Hindistan'da basılmış bir Kur'an tercümesi: mütercem ve muhaşşa bi'l-lugati't-Türkistâniyye. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*. 3 (1), 131-153.
13. Mazman, N. (Çev.) (2019). Kazakistanlı âlimlerin İslam araştırmalarının gelişmesine katkıları. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*. 4 (2), 516-526.
14. Uzulpostalcı, M. (1994). Ebû Hanife. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 10 (131-138).
15. Yılmaz Ceylan, E. (1991). Ana Türkçede kapalı e ünlüsü. Ankara: *Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi*: 2.
16. Erişim:
17. <https://islamansiklopedisi.org.tr/> (24.08.2020)

tarjuman-e-fakar@yahoo.com
Pakistan Azam Hashimy Kutubxona

إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ الْآيَةَ

حقیقت شولور و رک اللہ تعالیٰ دین علمیک بندہ لاری تور تور لاری

تَرْجُمَةُ الْأَحْقَرِ لِلْفَقْدِ الْأَكْبَرِ

اثر بندہ ناچیز

السید محمود الطرازی عفی عنہ

بو اثر نے ارض مقدس حجاز دہ گے تور کستان بیک لاری طلب لاری

ایلمت نیگ سیوگی دینی رہنما لری دین جناب سید محمود خان تورہ حفرة

لاری یازمیش لاری

سور اتاق ادچون عنوان
(مرزا عبد الکرم اندجانی)

خان القاضي الطائف سعودیہ عربیہ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

اَصْلُ التَّوْحِیْدِ وَمَا یَصِحُّ اِلِیْهِ اِعْتِقَادُ عَلَیْهِ

امام الامتہ وسراج الامتہ حضرت امام اعظم ابوحنیفہ النعمان رضی اللہ عنہ توحید یعنی وہ یا زکاتاً
 ہو مبارک کتابی فقہ اکبر نیک ابتداء یعنی بوجہ عبارت الیہ شروع قبول تمامی عدہ تیکو نہ ہد در لار۔
 سہ منینگ بو کتابیم باری تعالیٰ و تقدس توحیدین بیلک و اورنگ مک اوچون اساس دور۔
 و بو کتاب وہ اسلامی اعتقاد نینگ اعتمادی درست بولغان بیان لار تحریر قبول نفا تدر یعنی سلف
 صالح دیم جمہور اہل سنت نینگ عقائد صافیہ لارین ذکر قبول نغان دور۔

يُحِبُّ اَنْ يَقُوْلَ اٰمَنْتُ بِاللّٰهِ وَمَلَا يَكْتُمُهَا
 وَرُسُلِهِمُ وَالْبَعْثُ بَعْدَ الْمَوْتِ وَالْقَدَرُ خَيْرٌهَا وَسَيَرٌهَا
 مِنَ اللّٰهِ تَعَالٰى وَالْحِسَابُ وَالْمِيزَانُ وَالْجَنَّةُ وَالنَّارُ حَقٌّ

علا شریعت اسلامیہ وہ عبادت نہ تکلف بولغان ہر برہانان عدہ بولغان سنے زبانی الیہ دیک
 و مضمون تہذیبہ ولی الیہ تصدیق ایتک فرض عین بولور ایمان کیلتور دیم من اللہ تعالیٰ عدہ یعنی نینگ باری
 و دانندہ وصفانندہ و صافیتنی عدہ و ایمان کیلتور دیم نینگ فرشتہ لاریفہ و کتا باری عدہ و پیغمبر لاریفہ و او
 نکاندین کسین تیرلمکندہ و قدر عدہ کہ نینگ خیری ہم شتر ہی ہم اللہ تعالیٰ طرفیدین دور و ایمان کیلتور دیم
 شون نرسہ عدہ کہ قیامت کونی اللہ تعالیٰ بندہ لاریدین حساب آور و لار نینگ قبولغان عمل لاری خیری
 و شتر ہی تراز و دہ بوزن قبولور بخش بندہ لارا و چون جنت دیہان بندہ لارا و چون ووزن با و دور
 توضیح ۔ اللہ تعالیٰ عدہ ایمان کیلتور مک خصوصاً وہ حضرت امام او ز لاری تو بانندہ تفصیلی بیان
 ہر دور لار۔ فرشتہ لار حقا لاریدہ ہیز اعتقاد قبولور میز کہ الارا اللہ تعالیٰ ننگ مکرم بندہ لاری دور
 لار۔ نور و دین برایتیگا ندر لار ہمیشہ اللہ تعالیٰ مکی عدہ اطاعتہ بولور لار ہرگز عصیان قبولور لار۔

كُفْرًا وَذَلِكَ لِأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقْبَلُ حَاجَاتِ أَعْدَائِهِ اسْتِغْنَاءً جَائِزًا وَحَقُورَةً
لَهُمْ فَيَقْبَلُونَ بِهِ وَيَزِدُّونَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا وَذَلِكَ كُلُّهُ جَائِزٌ وَمُمَكِّنٌ -

نہ۔ انبیاء علیہم السلام تائید لاری و اولیاء کرام امداد لاری اوچون اللہ تعالیٰ طرفیدین
مرحمت قبولونان معجزہ لاری و کرامتلاق دور کتاب اللہ و سنت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
ایہ ثابت دور چنانچہ اولوگزار نے ہاذن اللہ تیر گورک و ہذک لاریفہ او تدین ضررینما
سلیک و قول بزندق لارین اراسیدین سو آتھک و موندین باشقہ ہر قسم معجزہ لاری پیغمبر
لاری صادر بوغاندور و موسم دین تاشقاری اکیبی موسم میوہ لارین تمول قیلک و حکم
لاریفہ دریا لارے اطاعت ایندیرک او زاق مسافہ غدا و از تیکورک زہرے بلے آتھ
قالدیرک و موندین باشقہ کرامتلاق امت اسلامیہ ننگ علماء لاریفہ مرحمت قبولونان
دعا دلقہ خلاف وجود غہ کیلگاندور اما بعض خلاف عادت واقعہ لارک اللہ تعالیٰ ننگ
دشمنلاریفہ بیرلیگان دور چنانچہ ابلیس غہ بولون بیر یوزی مسخر دور لخطہ دہ مشرق ایلمن
سے سیر قبول بندہ لارے آزدور دور و انسان ننگ ہدیندہ قان یورگان ہر لار دہ
یوروب و سوسنہ قبول و فرعون غہ اور زما نیندہ نیل دریا سے اطاعت قبولو ایدی
و دجال غہ بیر انسان نے اولدورک و تیرگورک تاشیری نے بیر لپور ایدمیش و
موندین باشقہ اخبار و احادیث دہ روایت قبولونان واقعہ لار بار دورک بعضے سے
بولوب اذینکا دور بعضے سے ایدی یورونن شول طریقہ واقعہ لارے اگرچہ عادتقہ
خلاف واقع بولگان بوسہ ہم بیز معجزہ دیاسیمز چونکہ معجزہ پیغمبر لار غہ عطا قبولو نور
و کرامت ہم دیاسیمز چونکہ کرامت دل لار غہ نصیب بولور اول واقعہ لارے بیز لار
اللہ تعالیٰ طرفیدین دشمنلاریفہ بیرلیگان حاجت روایک دور ویب تام بیور

tarijumaneeafkar@yahoo.com
Pakistan Azam Hashimy Kutubxona

صونگرہ نہایت دہ کوب قنتیج یغلا یبار رضی اللہ عنہم اجمعین . ولفنا بجلوہم ووزقنا اتباہم و
اسعدنا بحسن الخاتمۃ والموت علی الایمان والاسلام

وصلی اللہ علی سیدنا محمد وعلی آلہ واصحابہ وسلم

۲۰ محرم الحرام ۱۳۳۳ھ

ترجمان افکار لاہور پری

بیاد اہل علم صاحبی ترک

الطائف المملكة العربیة السعودیة

کتاب #

سینوچیلگ خبر

ہر کیلگ معلوم دورہ کہ دین اسلام سراسر علمک مبنی دورہ دین کشی سی بولمک اچون قرآن او قومک
وانیگ حکمت لاریدن حقی ایلیفیش حاصل ایتیک لازم دورہ قرآن نے ناظرہ او قومک غنہ میلیم
ایماس بلکہ سنی و مفرہم لارینی آنگلاب انگر موافق حیات کچورک غنہ دین مقتضی سیدورہ
دین نیگ بوزداغ مقتضی تینی انکلاغان بر فخر اصل علم و حساس منذاش لاریز او شوبوہا
دہ گے کوزندہ لیک سعوت لاریگہ قرامای ہاجر یورنداش لارینی ہر ممکن کوشش لاری ایلان دین
نیگ مقتضی تیدن آگاہ ایتیک و اخلاقی پیغام لارینی بیریب کیلگہ لاریع الاسف بوسیرا دہ تینیق
تتجرگہ موافق بولامای کیلما یا تور لاری۔ ینہ صم متعدد علماء لاریمز عزیمت لاریدہ دوام ایتیکدہ لاری
او بئلہ دن حجاز دہ گے تور کستانی لاریمز اتفاق ایتوب قرآن حکیم نیگ تحت الفظ تور کچہ ترجمہ و توضیح
ایلد آسان و عام فہم ہاوردہ باستوروب ملت عزیز لاری انظاریکہ تقدیم ایتیک قرارینی بیر
میش لاری دین بولیدہ گے بو خدمت اصلا و نو تو لاس بو عظیم اقدام نے ایتوچی عزیمت کار احفاد لاری
میز حرمین الشریفین دہ استقامت ایتوچی تور کستان نیگ نام و ماویب و شہیر علماء لاریدن دورہ
بو علمی کشی لاریز گہمت افضا، لیک ایتغان ذی حیثیت تاجر لاریز و کچیک تہارت پیشہ ہاجر لاریز
دور لاریز بولرسے بوزداغ حمیت دینیہ لارینی بولکدن نقدیرا بہتہ میرا

بومبارک تمام لاریدن عملی نمونہ بولمک اوزرہ جزو علم یعنی ایتوچی پار دہ شہر ۱۳۳۳ھ نجی بلج
موسومندہ حرم محترم دن نشر ایتیک کہ تشبث ایتلا یا تور۔ منہ بو خبر ہر ہر مندیرا افراد لاریز اچون سعادت شرف
سی بولسہ کرک ذییب بیلہ میرا ————— خواجہ خان ادر علی —